

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหาและความสำคัญของปัญหา

จังหวัดลำพูนเป็นจังหวัดหนึ่งทางภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งมีความหลากหลายทางภาษาและชาติพันธุ์ มีกลุ่มคนไทยถิ่นเหนือ (คนเมือง) ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่นานหลายศตวรรษ และในปัจจุบันมีประมาณ 13 ล้านคนที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือ (คำเมือง) คิดเป็นร้อยละ 50 ของประชากรทั้งหมด (สุวิไล เปรมศรีรัตน์, 2545: 23) นอกจากนี้ดินแดน แมคคาร์โกและกฤษดาวรรณ หงส์ลัดารมภ์ (McCargo and Hongladarom, 2004) ชี้ให้เห็นว่า ในความเป็นจริงแล้วประเทศไทยมีประชากรที่พูดภาษาไทยมาตรฐานเป็นภาษาแม่เพียง 32 เปอร์เซ็นต์ โดยประชากรส่วนใหญ่ในประเทศพูดสองภาษาและพูดภาษาไทยมาตรฐานเป็นภาษาที่สองหรือสามภาษาหลายภาษาและความหลากหลายทางชาติพันธุ์นี้เห็นชัดเจนในชุมชนชนบทที่ห่างไกล เช่น บริเวณพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จังหวัดตามแนวชายแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ เป็นต้น

จังหวัดลำพูนมีประชากรทั้งหมดประมาณ 406,000 คน (เอกสารบรรยายและสรุปข้อมูลจังหวัดลำพูน, 2546) และมีภาษาพูดจัดอยู่ใน 3 ตระกูลภาษา ได้แก่ ตระกูลภาษาออสโตรเอเชียติก (มอญ-เขมร) ตระกูลภาษาจีน-ทิเบต (ทิเบต-พม่า) และตระกูลภาษาไท-กะได ซึ่งผู้พูดแต่ละกลุ่มภาษามีการตั้งถิ่นฐานกระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันของกลุ่มต่างๆ นอกจากภาษาพื้นเมือง เช่น ภาษายอง มอญ ลื้อ และกะเหรี่ยง (ภาษาปะกาเกอญอ) แล้ว ยังมีภาษาคำเมืองหรือภาษาไทยวนเป็นภาษากลางประจำภูมิภาค(ภาษาคำเมืองยังแบ่งออกเป็นสองสำเนียงหรือสองประเภทดังจะกล่าวต่อไป) รวมทั้งภาษาไทยมาตรฐาน (ภาษาไทยกลาง) ซึ่งใช้ในการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการหรือสถานศึกษาต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้จังหวัดลำพูนกลายเป็นชุมชนหลายภาษา (multilingual community)

จังหวัดลำพูนจึงเป็นจังหวัดที่ควรสนใจศึกษาเพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ทางภาษาในสังคมไทย โดยเฉพาะประเด็นเรื่องความหลากหลายทางภาษาและความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับชาติพันธุ์ จากการสำรวจเบื้องต้นผู้วิจัยพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับชาติพันธุ์ในจังหวัดนี้ยังไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจน แม้แต่คำถามง่ายๆ เกี่ยวกับจำนวนภาษาและกลุ่ม

ชาติพันธุ์ในจังหวัดลำพูน เพ็ญสุภา สุขคตะ ภัณฑารักษ์ประจำพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติหริภุญไชย ให้สัมภาษณ์กับผู้วิจัยว่า จังหวัดลำพูนประกอบด้วยประชากร 5 กลุ่ม ได้แก่ ไทยวน (คนเมือง) ลื้อ ยอง ปะกาเกญอ และเม็ง (มอญ) แต่มีภาษาที่ใช้ 6 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทยกลางและภาษาของแต่ละกลุ่ม ในขณะที่เอกสารราชการเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมจังหวัดลำพูนของสำนักศึกษาศึกษาการจังหวัดลำพูน (2541: 14) ระบุว่า จังหวัดลำพูนประกอบด้วยประชากร 3 กลุ่ม ได้แก่ ไทยวน (คนล้านนา) ยอง และลื้อ

นอกจากประเด็นเรื่องจำนวนแล้ว ชื่อภาษาและชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ยังมีความสับสนอยู่มาก ชื่อที่เจ้าของภาษาใช้เรียกตัวเองกับชื่อที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นเรียกพวกเขา มีความแตกต่างกัน เช่น กลุ่มลื้อในอำเภอบ้านธิเรียกกลุ่มตนว่า "คนยอง" และเรียกภาษาที่ใช้ว่า "ภาษายอง" ขณะที่กลุ่มอื่นเช่น กลุ่มยองซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของจังหวัดลำพูน ไม่ยอมรับสถานภาพทางชาติพันธุ์ของกลุ่มนี้ โดยเรียกว่าเป็น "ลื้อ" หรือ "คนลื้อ" และเรียกภาษาที่ใช้ว่า "ภาษาลื้อ" เป็นต้น

เช่นเดียวกับประสบการณ์ของผู้วิจัย ซึ่งมีภูมิลำเนาเป็นคนลำพูนและมีภาษาไทยลำพูนเป็นภาษาแม่ แต่กลับถูกเรียกโดยคนกลุ่มหนึ่งในจังหวัดลำพูนว่าเป็น "ลาว" "คนลาว" หรือ "คนปากลาว" และเรียกภาษาที่ผู้วิจัยใช้ว่า "อูลาว" หรือ "ปากลาว" ขณะที่คนกลุ่มนั้นเรียกภาษาไทยเชียงใหม่ที่กลุ่มตนใช้ว่า "ภาษาเมือง" หรือ "คำเมือง (กำเมือง)" และเรียกกลุ่มตนว่าเป็น "คนเมือง"

เรื่องเดช ปันเขื่อนขัตติย์ (2525:143) เรียกภาษาไทยถิ่นเหนือว่า "ภาษาลานนา" หรือ "ภาษาไทยวน" โดยระบุว่าเจ้าของภาษานิยมเรียกภาษาของตนว่า "คำเมือง" และนิยมเรียกตนเองว่า "คนเมือง" เรื่องเดชอธิบายเพิ่มเติมว่า ปัจจุบันทางราชการเรียกคนเหล่านั้นว่า "ไทยเมือง" และเรียกภาษาที่พูดกันว่า "ภาษายวน" เพราะฉะนั้นแม้ว่าในความเห็นของผู้วิจัย ภาษาไทยลำพูนจะมีความคล้ายคลึงกับภาษาไทยเชียงใหม่ จนน่าจะมีสถานภาพเป็นภาษาคำเมืองได้เหมือนกันแต่สถานการณ์ในลำพูนกลับไม่ได้เป็นเช่นนั้น

สมอลลีย์ (Smalley, 1984) ได้ศึกษาความหลากหลายของภาษาและความเป็นเอกภาพทางภาษาในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างภาษาต่างๆ ในประเทศไทย รวมทั้งเพื่อให้เกิดความเข้าใจสถานการณ์ทางภาษาที่กำลังเป็นไปในประเทศไทย สมอลลีย์พบว่า ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีภาษาใช้มากกว่า 1 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทยกลาง ภาษาไทยถิ่น และภาษาของชนกลุ่มน้อย โดยภาษา 1 ภาษาอาจมีมากกว่า 1 รูปแบบ เช่น การศึกษาภาษาไทยถิ่นเหนือ (ภาษาคำเมือง) สมอลลีย์พบว่า ภาษาคำเมืองมีรูปแบบ ลักษณะสำเนียง และการใช้คำศัพท์ที่แตกต่างกันตามถิ่นที่อยู่ของผู้พูด เช่น ภาษาคำเมืองในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่มีการใช้คำเรียกพี่สาวแตกต่างจากภาษาไทยกลาง เช่น ภาษาไทยกลางใช้คำว่า "พี่สาว"

ขณะที่ภาษาคำเมืองเชียงใหม่ใช้คำว่า "ปี่สาว" และภาษาคำเมืองแพร่ใช้คำว่า "ไ้" เป็นต้น

นอกจากนี้สมอลลีย์ยังเสนอประเด็นสถานการณ์ทางภาษาของประเทศไทยว่า ภาษาต่างๆในประเทศไทยมีลักษณะลดหลั่นกันตามหน้าที่ของภาษา และจากการแบ่งหน้าที่ทางสังคมของแต่ละภาษาออกจากกันอย่างชัดเจนนี้ ทำให้สามารถสรุปความสัมพันธ์ของภาษาต่างๆในประเทศไทยได้ว่า ภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากมีหน้าที่ทางสังคมมากที่สุดจึงจัดอยู่ในลำดับชั้นสูงสุด โดยมีบทบาทและสถานภาพครอบคลุมภาษาอื่นๆ ซึ่งมีความสำคัญและบทบาทหน้าที่ทางสังคมน้อยกว่า อย่างไรก็ตามประเทศไทยยังมีเอกภาพทางภาษาเนื่องมาจากการยอมรับสถานภาพทางภาษาของกลุ่มต่างๆ และการยอมให้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาสำคัญที่สุดและอยู่ในชั้นสูงสุดของประเทศ

ความแตกต่างและความหลากหลายทางภาษาในจังหวัดลำพูน จากการเรียกชื่อภาษาและชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทำให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจนในการใช้คำเรียก รวมทั้งจำนวนภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดลำพูน ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการศึกษาวิจัยประเด็นนี้อย่างละเอียดลึกซึ้ง ซึ่งจะประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจสถานการณ์ทางภาษาและความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับชาติพันธุ์ในสังคมไทย ประกอบกับงานวิจัยในเรื่องนี้ยังเป็นเรื่องใหม่ แม้ว่าจะมีงานวิจัยทางภาษาศาสตร์สังคมที่สำคัญ เช่น งานของประพนธ์ จันทวิเทศ(2532) ที่ศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการใช้ภาษา การเลือกภาษาและหน้าที่ของภาษาในชุมชนหลายภาษาบ้านหนองอารีและบ้านลาวเดิม ตำบลดินแดง อำเภอไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ แต่งานนี้ไม่ได้ศึกษาภาษาในจังหวัดลำพูนและไม่ครอบคลุมประเด็นคำถามเกี่ยวกับชาติพันธุ์ดังที่ผู้วิจัยสนใจ

กล่าวโดยสรุป ผู้วิจัยต้องการที่จะหาคำตอบว่ามีภาษาและภาษาย่อยอะไรบ้างในจังหวัดลำพูน ภาษาเหล่านี้พูดโดยกลุ่มชาติพันธุ์ใด ภาษาเหล่านี้มีบทบาทและมีความสัมพันธ์กันอย่างไร และที่สมอลลีย์กล่าวว่า สังคมไทยมีเอกภาพทางภาษาสูงเนื่องจากภาษาต่างๆ มีความสัมพันธ์ที่ลดหลั่นกันดังกล่าวข้างต้นนั้น ข้อความนี้ใช้อธิบายสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดลำพูนได้หรือไม่อย่างไร นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสนใจที่จะหาคำตอบเกี่ยวกับความสำนึกในชาติพันธุ์ของกลุ่มต่างๆ ในจังหวัดลำพูน เพื่อจะได้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับชาติพันธุ์มากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยเชื่อว่าความรู้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจสถานการณ์ทางภาษาที่ซับซ้อนของจังหวัดลำพูน

1.2 วัตถุประสงค์ของงานวิจัย

1. สำรวจภาษาและภาษาย่อยในจังหวัดลำพูน
2. วิเคราะห์ความสัมพันธ์แบบมีลำดับชั้นของภาษาและภาษาย่อยในจังหวัดลำพูน
3. วิเคราะห์ชื่อภาษาและชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกโดยกลุ่มเดียวกันและกลุ่มอื่น
4. วิเคราะห์ระดับความสำนึกในชาติพันธุ์ของกลุ่มต่างๆ ในจังหวัดลำพูน

1.3 สมมติฐาน

1. จังหวัดลำพูนมีภาษาและภาษาย่อย 7 ภาษา ได้แก่ ภาษาไทยกลาง ไทยเชียงใหม่ ไทยลำพูน ยอง ลื้อ มอญและกะเหรี่ยง
2. ภาษาและภาษาย่อยในจังหวัดลำพูนมีความสัมพันธ์แบบมีลำดับชั้นตามการใช้จากมากไปหาน้อย ดังนี้ ภาษาไทยลำพูน ไทยกลาง ไทยเชียงใหม่ ยอง ลื้อ มอญและกะเหรี่ยง
3. ชื่อภาษาและชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกโดยกลุ่มเดียวกันมีนัยของความรู้สึกเชิงบวกชื่อภาษาและชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกโดยกลุ่มอื่นมีนัยของความรู้สึกเชิงลบ
4. กลุ่มยองมีความสำนึกในชาติพันธุ์สูงกว่ากลุ่มอื่น

1.4 ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากผู้วิจัยเน้นประเด็นสำคัญที่การเรียกชื่อภาษา ชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ และสถานการณ์ทางภาษาในภาพรวม โดยศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดลำพูนเท่านั้น จึงไม่วิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์อื่น เนื่องจากมีจำนวนน้อยและมีการอพยพเข้ามาในภายหลัง

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการศึกษาภาษาศาสตร์สังคมเชิงมหัพภาค
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ทางภาษาในประเทศไทย
3. ทำให้ทราบทัศนคติต่อภาษาและกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนหลายภาษาของสังคมไทย อันจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการวางแผนภาษา

1.6 คำอธิบายศัพท์

ศัพท์เฉพาะและคำจำกัดความที่ใช้ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีดังนี้

ภาษาย่อย (dialect) หมายถึง รูปแบบต่างๆ ของภาษาใดภาษาหนึ่ง ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากภาษาย่อยอื่นๆ ของภาษาเดียวกัน (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530: 76)

ภาษากลาง (lingua franca) หมายถึง ภาษาที่ใช้เป็นสื่อกลางเพื่อติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มคนที่มีภาษาแม่ต่างกัน (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530: 66)

ชาติพันธุ์ (ethnicity) หมายถึง ลักษณะเฉพาะซึ่งเกิดจากการที่บุคคลหนึ่งหรือกลุ่มหนึ่งมีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530: 41-42)

ชุมชนหลายภาษา (multilingual community) หมายถึง ชุมชนที่ประกอบด้วยประชากรที่พูดได้หลายภาษา ครอบคลุมทั้งภาษาและภาษาย่อย (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530: 63)

กลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) หมายถึง กลุ่มคนที่มีบรรพบุรุษ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน และประการสำคัญมีสำนึกในความเป็นชาติพันธุ์เดียวกัน (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2530: 4)

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (ethnic identity) หมายถึง การมองว่าตัวเองเป็นใคร อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใด ตลอดจนความสำนึกและความภูมิใจในชาติพันธุ์ของตน (กฤษดาวรรณ หงส์ลดารมภ์, 2545: 1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย